

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים

אחרי 'שאגת הארי': ניתוח עתידים אפשריים

מאת אל"מ (מיל') שי שבתאי

מבט מבס"א מס' 2,369, 18 במרץ 2026

תקציר: הישגי המבצע המשותף האמריקני-ישראלי 'זעם אפי'-שאגת הארי' כבר משנים באופן מהותי את מצבה האסטרטגי של איראן. עם זאת, מספר משתנים מהותיים נמצאים בסימן שאלה, ולכן נכון לנתח את העתיד במתודולוגיה של 'עתידים אפשריים' (Alternative Futures) ולהפיק מהניתוח משמעויות. בנייר זה מנותחים 'עתידים חלופיים' לתרחישי ההתפתחות האפשריים, למאפיינים של המשך שלטון המשטר הקיים ולפני מצב חדש ומשטר אחר באיראן. המסקנות העיקריות: נכון להתחיל להיערך למהלכי אכיפה לאחר הפסקת המלחמה וליצור את התנאים הנדרשים לסבב נוסף ('עם כלביא 3'); יש לגייס את הקהילה הבינלאומית – על בסיס קואליציה מלוכדת ותקיפה - לדרישה ל'הסכם 'אמיתי' (Chemical, 'CNOHMP Deal', Nuclear, Oppression, Hormuz, Missiles, Proxies); נכון להגביר את המאמץ לאיתור, דחיפה ותמיכה של דמויות שיוכלו לשמש ראשי משטר המוביל את איראן לגישה אחרת: 'גורבצ'וב' במשטר הקיים ו'מלך' במשטר אחר.

בחינה באמצעות 'עתידים' אפשריים של מצב ברמת אי-ודאות גבוהה

הישגי המבצע המשותף האמריקני-ישראלי 'זעם אפי'-שאגת הארי' כבר משנים באופן מהותי את מצבה האסטרטגי של איראן. נראה כי הושמדו חלק ניכר מהיכולות המאיימות של המשטר ויותר מכך, היכולת לשקמן. ההנהגה האיראנית חטפה מכה קשה, ומתפקדת בצורה חלקית. איראן בחרה לירות על שכנותיה, ובכך הרחיקה עצמן מהן. רשת ההגנה האזורית מצמצמת מאוד את היקף הפגיעה הפיזית כולל בישראל, והיכולת האיראנית להמשיך ולהוות איום על תעבורת האנרגיה הימית במיצרי הורמוז הולכת ופוחתת. השינויים במחירי הנפט אינם מצביעים על בעיית אנרגיה אמיתית, ומבטאים בעיקר הלכי רוח המוזנים מסיבות פוליטיות וספקולטיביות. במאזן ההישגים עד כה ניתן להשתמש בדברים של שר המלחמה הגסט' ב-13 במרץ: "אנחנו בדרך למעלה, והם בדרך למטה".

עם זאת, מספר משתנים מהותיים נמצאים בסימן שאלה:

א. הציבור האיראני: האם ומתי תגיע – אם בכלל – נקודת המפנה שבה יפעל באופן אקטיבי להפלת המשטר, והאם כוחות המשטר נחלשו מספיק כדי שהמהלך יצליח?

- ב. המשטר האיראני: מי הם מקבלי ההחלטות האמיתיים כיום באיראן ואיזה קו הם מובילים בחדרים הפנימיים ומעבר להצהרות המתריסות הצפויות (והשקריות ברובן)? מי מהם ישרדו בתום המבצע? האם יכולה להתרחש 'הפיכה'?
- ג. זרימת הנפט: מה היכולת של האמריקנים ובעלי בריתם לצמצם למינימום את המטרדים המפריעים ולהבטיח זרימה קרובה לחופשית של תנועת אנרגיה במיצרי הורמוז?
- ד. מצבורי האורניום: האם יימצא פתרון לאורניום המועשר האיראני המוגן באתרים במעבה הרים, שנטרולו נדרש על מנת לבטל - למעשה סופית - את היכולת האיראנית לייצר נשק גרעיני?
- ה. פעולת טרוף: האם האיראנים יכולים לבצע ולהצליח בפעולה קיצונית שתשנה את הדינמיקה של המערכה דוגמת פגיעה משמעותית בצבא ארצות הברית, שימוש בנשק כימי או רדיואקטיבי או פיגוע משמעותי?
- ו. קבלת ההחלטות של הנשיא טראמפ: עד מתי יחוש שהמלחמה ממשיכה להצליח, מובילה אותו להשגת יעדים, ותשפר ולא תפגע במעמדו מבית?
- במצב כזה של אי-וודאות במשתנים המרכזיים נכון לנתח את העתיד במתודולוגיה של 'עתידים אפשריים' (Alternative Futures) ולהפיק מהניתוח משמעויות לגבי דרכי הפעולה הרצויות.

תרחישי ההתפתחות האפשריים:

הרכיבים העיקריים בתרחישים העתידיים הם: סיום המלחמה (הנחת העבודה הסבירה היא שברגע שארצות הברית תפסיק בפעולות הצבאיות, גם איראן תחדול מהן); החלפת המשטר; הקצנת המשטר; התפוררות המשטר; התאוששות המשטר; הסכם אמיתי (מטפל בכל היבטי ההתנהגות השליליים של איראן, 'CNOHMP Deal': Chemical, Nuclear, Missiles, Proxies, Oppression, Hormuz); פעולות אכיפה צבאיות; מלחמה נוספת ('עם כלביא 3').

מכאן ניתן להצביע על שבעה תרחישים:

- א. **מיטבי:** החלפת המשטר צוברת מסה קריטית, והמלחמה מסתיימת.
- ב. **טוב:** המלחמה מסתיימת, ולאחר מכן מתרחשת החלפת המשטר – הציבור מזהה את חולשת המשטר, ומרהיב עוז להחליפו.
- ג. **חיובי:** המלחמה מסתיימת בהסכמה של ההנהגה האיראנית להגיע להסכם אמיתי.
- ד. **נסבל:** המלחמה מסתיימת, המשטר מקצין אך במקביל מתפורר. כפועל יוצא הוא מפסיק להוות איום אסטרטגי על סביבתו, ומתחילה תקופת מעבר ארוכה.
- ה. **אכיפה:** המלחמה מסתיימת, המשטר מקצין ומנסה לשקם את יכולותיו, וכפועל יוצא נדרשת אכיפה בכוח צבאי אמריקני ו/או ישראלי למניעת התעצמות והתנהגות שלילית (ראה רעיון המשילות החלקית SSG: Semi Self-Governance בפרספקטיב מספר 2,326 מינואר 2025).
- ו. **מלחמה נוספת:** המלחמה מסתיימת, המשטר מקצין ומנסה לשקם את יכולותיו. ישראל ו/או ארצות הברית יוצאות למלחמה נוספת, שתבלום את תהליך השיקום, ותגביר את הסיכויים להתממשות החלפת משטר.
- ז. **שלילי:** המלחמה מסתיימת, המשטר מקצין ומנסה לשקם את יכולותיו, והקהילה הבינלאומית – כולל ישראל – לא פועלת באפקטיביות לבלום אותו.

בתמונת המצב הנוכחית נראה כי התרחישים הסבירים ביותר - בהינתן העדר שינוי מהותי לכיוון של החלפת משטר או הסכם מיטבי - הם הקצנה של המשטר הנוכחי המובילה להתפוררות או למהלכים צבאיים - אכיפה או מלחמה נוספת - על מנת למנוע את התעצמותו מחדש.

איך נראה תרחיש של המשך שליטת המשטר הקיים:

כאן ניתן להצליב בין שני משתנים עיקריים: התנהגות פנימית וחיזונית ולהגדיר ארבעה עולמות אפשריים:

חיזונית		ברוטלית	פנימית
פרגמטית	קיצונית		
'ונצואלה'	'צפון קוריאה'		
'גורבצ'וב'	'רפסנג'ני'	מסבירת פנים	

א. **'ונצואלה'** - משטר פרגמטי חיזונית וברוטלי פנימית: צמרת המשטר הקיימת מסכימה לווייתורים מרחיק לכת ('הסכם אמיתי' פומבי או חשאי) בתמורה להמשך האחיזה במדינה. בתמונת המצב הנוכחית ייקח זמן עד שמגמה כזו תתחזק ותשתלט בתוך המשטר.

ב. **'צפון קוריאה'** - משטר קיצוני חיזונית וברוטלי פנימית: דיקטטורה של משמרות המהפכה הפועלת בצורה כוחנית גם כלפי בית וכלפי חוץ. בתמונת המצב הנוכחית נראית התפתחות סבירה, אך בלתי יציבה לטווח הבינוני והארוך (תקופת מעבר לשינוי).

ג. **'גורבצ'וב'** - משטר פרגמטי כלפי חוץ ומסביר פנים כלפי בית: עליית מנהיג מתוך המשטר שימתן את מדיניותו כלפי חוץ וכלפי בית על מנת לבסס מחדש את שליטת המשטר הקיים במאפיינים אחרים. בתמונת המצב הנוכחית לא מזהות דמויות שיכולות להוביל מהלך כזה.

ד. **'רפסנג'ני'** - משטר קיצוני כלפי חוץ ומסביר פנים (יחסית) כלפי פנים: ניסיון לחזור אחורה למצב בו גישה לוחמנית כלפי חוץ גייסה תמיכה רחבה יחסית מצד הציבור. על פניו מצב כזה כבר לא יכול לחזור על עצמו.

בתמונת המצב הנוכחית נראה כי התרחיש הסביר ביותר המתהווה הוא 'צפון קוריאה', קרי, דיקטטורה של משמרות המהפכה, כאשר האפשרות להתפתחות גישה שונה של המשטר כלפי חוץ ואולי גם כלפי חוץ נראית סבירה פחות.

השאלה השלישית היא איך נראה תרחיש של משטר חדש.

כאן ניתן להצליב בין שני משתנים עיקריים - מידת היציבות ומידת הפתיחות - ולהגיע לארבעה עולמות אפשריים:

יציבות			
גבוהה	נמוכה		
'מלך'	'כאוס'	אוטוקרטי	פתיחות
'נשיא'	'פדרציה'	דמוקרטי	

א. **'מלך'** - משטר יציב ואוטוקרטי בגישתו: לשלטון עולה שליט לא דמוקרטי. זהו המצב הטבעי של איראן לאורך ההיסטוריה, אך יש להציב סימן שאלה כמה זמן ימשיך לקבל לגיטימציה מהציבור, לאחר הדיכוי שעברו בעשורים האחרונים.

ב. **'כאוס'** - משטר לא יציב ואוטוקרטי: השלטון החדש מתקשה להשתלט על כלל הציבורים במדינה, ומנסה לשלוט בהם בדרך לא דמוקרטית. הדבר מוביל לעימות גלוי בין סיעות (למשל, תומכי המשטר האסלאמי ותומכי השאה) ובין קבוצות אתניות. התפרקות כזו מנוגדת לסנטימנט ארוך השנים של העם האיראני.

ג. **'נשיא'** - משטר יציב ודמוקרטי: איראן עוברת למצב של דמוקרטיה נבחרת. זהו מצב לא מוכר בהיסטוריה האיראנית, והשאלה היא האם ניתן יהיה לייצבו לאורך זמן.

ד. **'פדרציה'** - משטר לא יציב ודמוקרטי: איראן מתפרקת בהסכמה לאזורים הומוגניים ככל הניתן של תומכי סיעות או קבוצות אתניות. הבעיה המרכזית היא מה עושים עם שתי הערים הגדולות והמעורבות יחסית: טהראן ואצפהאן.

נראה כי קיימת סבירות גבוהה יותר לתרחישים של שמירת האינטגרציה של המדינה האיראנית, משום שהדבר מבטא קונצנזוס רחב בציבור. קשה להעריך את הסיכויים להתהוות שליט אוטוקרטי או דמוקרטי.

מסקנות

חשיבות הבחינה של 'עתידים אפשריים' הנה פחות בעצם הניתוח אלא במשמעויות האפשריות הנובעות ממנו. בתמונת המצב הנוכחית באיראן המשמעויות העיקריות עשויות להיות:

א. **היערכות לסבבים נוספים:** בהינתן אי-התפתחות תרחישים של החלפת המשטר או של 'הסכם אמיתי' גלוי או חשאי נכון להתחיל להיערך למהלכי אכיפה לאחר הפסקת המלחמה וליצור את התנאים הנדרשים לסבב נוסף ('עם כלביא 3').

ב. **לחץ ל'הסכם אמיתי':** ללא קשר להתקדמות בהחלפת המשטר - ולאור הירי הנרחב על מדינות האזור ופעולות חסימה של מיצרי הורמוז - יש לגייס את הקהילה הבינלאומית לקונצנזוס רחב ככל הניתן וללחץ בלתי מתפשר עם איראן להסכים ל'הסכם אמיתי' ('CNOHMP Deal': Chemical, Nuclear, Oppression, Hormuz,) (Missiles, Proxies).

ג. **הנהגה חלופית:** נכון להגביר את המאמץ לאיתור, דחיפה ותמיכה של דמויות שיוכלו לשמש ראשי משטר המוביל את איראן לגישה אחרת: 'גורבצ'וב' במשטר הקיים ו'מלך' במשטר אחר. יכול להיות שמדובר באותה הדמות: 'גורבצ'וב' המשנה את המשטר ומתפתח ל'מלך'. תרחישים של פיצול אירוע או מעבר לדמוקרטיה

נראים, על פניו, פחות סבירים, ולכן נכון שלא להשקיע בהם את עיקר המאמץ. פעולה אקטיבית לקידום דמויות כאלו עשויה להקשות גם על בניית קונצנזוס בתוך המשטר סביב הקו התקיף של משמרות המהפכה.

ד. **קואליציה בינלאומית מלוכדת ותקיפה:** המצב הנוכחי מאפשר לייצר קבוצה של מדינות Like-Minded בהובלת ארצות הברית, מדינות האזור שהותקפו ומדינות מאירופה וממזרח אסיה על מנת להציב בפני האיראנים חזית ברורה, שתקשה עליהם לתמרן כלפי חוץ. מדינות אחרות - בדגש על רוסיה והודו - יכולות לתת גיבוי לחזית הזו בעצם שתיקתן.

אל"מ (מיל") שי שבתאי הוא סגן מנהל מרכז בס"א, מומחה לביטחון לאומי, תכנון אסטרטגי ותקשורת אסטרטגית. אסטרטג בתחום הגנת הסייבר ויועץ לחברות מובילות בישראל.